

Иван Вазов

Митрофан и Дормидолски

I. глава

Два месеца вече ставаха, откато Митрофан Дакито, именуем още Прасето, беше назначен мирови съдия в спокойния градец Б.¹ Много пъти Дакито беше прочел министерското предписание и гледал лъскавия червен печат на конверта; дълго време беше се чудил и размишлявал и най-после беше дошъл до заключение, че понеже е назначен за съдия, то той вече е съдия. След като разреши тъй чудно голямата тая задача, той се успокои. Това знаменито произшествие произведе бързи изменения в обичаите и в характера му. Той вече не посещаваше Донювото кафене всяка вечер късно, за да гаврътне един „напръстяк“ ракийка, както се изразяваше, и да позакачи дядо Рача Бейката. А трябва да ви кажа, че Донювото кафене беше мястото, дето се събираха всичките първенци, а дядо Рачо Бейката беше общият смехотворец, без когото Донювото кафене губеше непременно посетителите си. Например дойде някой до вратата и попита: тука ли е Бейката? Ако кажат: тука, той влизаше; ако ли кажеха: няма го, той се връщаше, като избъбряше със зъбите някоя къса, но енергична псувня. Но, за щастие, дядо Рачо Бейката отсъствуваше от поста си твърде рядко. Доколкото се помни, само два пъти се беше случило да го няма, и то по причини, независещи от него: първия път, когато го беше затворил началникът за една нощ в Ранковия обор при старото му магаре по причина, че Бейката, в присъствие на мнозина съграждани, беше нарекъл началника не знам защо „добиток“, като мислел, че няма да разберат тая влашка дума, и втори път, когато се беше подхлъзнал и струполясал из осемнайсетте стъпала на стълбата на Вакуфския хан, в който случай не беше изгубил друго, освен един преден зъб и ключа от килеря си. Тия две приключения бяха произвели голям шум на времето си и дядо Рачо Бейката беше станал по-предпазлив и беше дал клетва да няма никакво сношение с тия две коварни неща: влашкия език и стълбата на Вакуфския хан. Но той напразно фърляше негодуванието си върху тях единствено. Причината за гореописаните злочестини лежеше по-дълбоко, а именно: в дъното на чашите на Донювото кафене. Но дядо Рачо Бейката нямаше способността на философа и не обичаше да се впуска в дълбоки размишления и да издирва причината на причините. И добре правеше.

Но, както казахме, Дакито вече не посещаваше прочутото кафене.

1. Берковица

Много дни наред посетителите фърляха печални погледи на мястото между излепения с хартия прозорец и къта, което отсъствието на почтената фигура на съдията беше оставило празно. Всеки разбираше причината на това внезапно изчезване на Дакито от хоризонта на Донювото кафене и правеше надлежните разсъждения в тоя случай.

– Прасето не иде вече, надува се – казваше важно един, като ударяше силно по масата чашата, що едвам беше изпразнил.

– Судия-човек, порасте му работата – отговаряше други, доволен, че е казал една голяма истина.

– Магаре-човек! – избъбра Иванчо Добрутрото, който беше много сърдит на Дакито по причина, че Дакито, когато заминаваше край лавката му, не се спираше и не посядаше на дъската между кринчето с циганските гвоздеи и копанята с кромида, както правеше преди назначението си. – Магаре-човек: едно добрутро не ти казва вече! Судия!

– Я си гледай работата ти! Тебе остана да мислиш!... Да не искаш тебе да изберат за судо? Хей, братушка, там трябва ум! Не се иска да знаеш как се продават мъниста на селянките и как се бранят мухите с метла от книга, ама глава, глава се иска, братушка! – каза една друга личност, която имаше вече съдба при Дакито; тя придружи последните си думи с едно движение на ръце около главата си, като ги постави на почтено разстояние от ушите, чрез което определяше големината на главата на съдията.

Горе-долу все подобни на тия бяха размишленията, които Дакито с променението образа на живота си възбуждаше в обществото от Донювото кафене. Но той малко се грижеше какво е мнението на неговите съграждани и от ден на ден пазеше по-голямо достолепие и тържественост в обноските си. Например, когато вървеше из пътя, той гледаше все направо пред себе си и само когато забележеше с някое око, че се готвят да му станат на крака, той се извъръщаше с достойнство и поздравяваше, като прибързваше да каже и „благодарим“ в предположение, че отсрещният го е питал: „Как сте със здравето?“ Преобразование се виждаше и в облеклото му. Прежната кожена шапка, лъснала от носене, се замени с нова, която Дакито имаше грижа всяка заран да свива на върха, това му придаваше по-голямо благородство; сетретото си, което на гърба имаше като герб едно околчесто петно от дървено масло, белизняво и лъскаво, беше дал на един евреин да го изчисти с газ, от което винаги се разпространяваше около Дакито някакъв неприятен дъх. Но Дакито беше привикнал на тоя дъх и когато някой очуден и с потърсване кажеше: „Тук нейде се е разсипало газ, вонее страшно“, Дакито отговаряше

спокойно: „Ба, нищо няма разляно... газът, то е здраво!“

Той знаеше, че съдията, за да го почитат, трябва да се държи тежко и да не показва слабост в нищо. Когато щеше да каже нещо, той по-напред помислюваше, което се познаваше от това, дето лявото му ухо препереше бързо. Усмивката му беше много рядка, но затова, когато се усмихваше (той никога не се засмиваше), устата му се разтваряха грациозно и очите му добиваха изражение толкова приятно, щото ти се чинеше, че ти казва: „Господине, да!“ Но въобще лицето му беше сериозно и занято. Например появи се някой селянин на полуотворената порта с гъска в ръка и гледа към двора... Дакито, който обикновено седеше на одърчето си и гледаше към лозата замислено, заведнъж направляше да излязат две големи бръчки на челото му – от долу на горе, и викаше:

– Що дириш ти там, чичо Иване!... Остав там онуй... на момчето – и той смигваше на слугата си, който поемаше гъската и изчезваше.

– Доди, доди, да видим що има на ваше село.

Или пък го питаше някой приятел:

– Бай Митрофане, не се виждаме... Що правиш, боже мой?

Тогава Дакито направляше едно начумеряне, сиреч тоя път резките се простираха надлъж по челото, и като примижаваше като човек, който се готви да кихне, казваше:

– Решения! Решения! Дела много! Бог да пази!... Пък време няма... Законите, новите закони... Знайш... иска човек да... Право ти казвам, бог да пази!

И Дакито пак отваряше очите си и гледаше въпросително в лицето на събеседника си.

Но Дакито никога не правеше решения. Г. Лукиановите закони за него бяха непонятни и несъществуващи. Процедурата на съденето, току-речи, беше същата, както и при каймакам Нусреф-бей във Враца, при когото Дакито беше стоял дванайсет месеца в качество на ааза. По щастие секретарят беше оставил на Дакито труда само да подписва книгата.

Но за чест на Дакито трябва да кажем, че милосърдието му се равняваше с невежеството му, и той побледняваше, когато секретарят му покажеше някой член от наказателния закон, чрез който се осъждаше някой, задето е дал плесница някому, на три месеца затвор.

– Не, не, аз не мога... Тоя закон не е християнски... Бог да пази!

– Но друг член няма... това е наказанието – казваше му секретарят, разчувствуван от думите на съдията.

– Не, не, това не бива! За една плесница три месеца затвор! Та

какво е една плесница!... Една плесница е нищо... Човек, доде е жив, сѐ ще му се случи да даде или да му дадат една плесница... Ти помниш, лани на Първановата сватба, докторът ми удари една плесница, че бях казал, че кобилата му е съпяла с лявото око, а той я фърляше на пиянко и тогава беше писал във вестниците, че е английско-тюркийско произхождение... Пхюй... лъжец... Е, виках ли го на съд аз?

– Вие го не викахте... защото то беше на сватба. Ламбо Минчев се оплаква сега и иска да накажем според закона Митрето...

– Три месеца! Пхюй! Ами нали той е челечец, има деца и фамилия?... Турци ли сме?... Не, аз тоя закон не припознавам!

– Няма какво да правим, по тоя закон съдят сега и в България – думаше секретарят.

– Не можем ли инък да решим работата, а?

– Как инък?

– Например да решим и Ламбо да удари на Митрето плесница... две плесници!... Тъй правеше и Ахмед Ходжа – кадията едно време. Тъй и Ламбо ще стане задоволен и хазната няма да храни затворници.

– Не може! – думаше секретарят и клюмаше значително.

– Не може? Е добре, тогава осъди го ти! Омивам си ръцете.

– А, туй не може...

– Как не може?

– Аз съм секретар.

– А аз съм съдия... сиреч твой началник!

– Аз ти заповядвам, аз те упълномощавам! Който каже нещо, отговарям аз! Но ти отговаряй на бога! – викаше развълнуван Дакито и отиваше към вратата, като гледаше секретаря си в носа.

Но тая чувствителност не бъркаше ни най-малко на Дакито да расте нашир и дебелина. Природата го беше създала за съдия. Всичко в неговата персона беше пълно, валчесто, кръгло, гладко и спокойно, като широка съвест. Снага въобще имаше ниска, но дебела и когато зимно време обличаше големия си кожух и си увиваше врата, или по-добре мястото му между главата и трупа, с безконечния си шал, тялото му ставаше една четвъртита маса, която се движеше с мъка. Главата му беше удивително валчеста и носът, който беше малък и чипав, едвам се показваше между меснатите му бузи. Очите му бяха малки и както и подстриганите му мустаци, не даваха голяма изразителност на лицето му, освен когато мечтателно погледнеше лозата: само лявото му ухо оживяваше физиономията му, като трепереше бързишката, когато Дакито решаваше в ума си някоя съдебна задача.

Обаче при всичката невысокост на стана си, той вървеше големливо и крачеше едро и дълбокото съзнание за общественото му възвишение го правеше да се мисли и тялом висок и винаги се понавеждаше, когато влязаше под портата на полицейския дом, която впрочем беше два пъти и половина по-висока от него.

Макар че по природа Дакито трябваше да бъде консерватор, но за голямо изумление на всичко той се показваше либерален. Но той не беше такъв по убеждение или по съображение. Не! Постоянното стремление на тялото му да тлъстее беше парализирало способността на ума му да мисли въвн от тесния кръгозор, в който се въртеше съществуването на Дакито. Три министерства се бяха вече променили и Дакито беше си останал либерал. Сегашното беше наистина либерално, но това обстоятелство никак не влияеше върху политическите му мнения. Той беше либерал, ей тъй, по случай, кой знае как, както по случай беше се родил човек.

Съществуваше обаче един тъмен анекдот за това чудно обръщение. Уверяваха някои, че това, което следва, било разказано от жена му. А понеже в тоя разказ мъжът й действително играе голяма роля, то, като познавам женското славолубие, наклонен съм да вярвам вече, че тя действително трябва да е разказвала нейде това, което й е разказвал мъжът й относително причините на неговите силни политически убеждения. Когато бил в София, отишъл един ден в Градската градина да се разходи: като се нагледал на дърветата, на дамите, на левообразното чудовище, що е прилепено на княжеския палат, той поседнал на една пейка, извадил табакерата, увил си цигаро и попросил седящия до него господин с цилиндър да му позволи да си запали от неговото цигаро. Господинът твърде вежливо се обърна, отърсил с пръст пепелта от цигарото си и като грациозно зажумял, поднесъл му цигарото. Дакито, очарован от такава любезност, попитал да узнае кой бил негова милост. Каза му, че той е министър Х... от либералите. И Дакито станал либерал.

II. глава

Дакито имаше верен приятел. Викаха го дядо Иван. Викаха го още Песоглавеца. Но понеже тази забележителна личност ще играе важна роля в разказа ми, то аз ще изобразя по-едрите ѝ черти. Приятелят на Дакито, при всичко че го назовавах дядо, беше още млад, на 33 години. Легендата казва, че той пръв пуснал брада в тоя град и от това всичките граждани, мало и голямо, зафанали да му казват дядо Иван. Скоро славата му, заедно с прозвището, се разпространила из целия окръг и той не бил известен, освен под името дядо Иван, за голямо отчаяние на нежната му съпруга. Истинското му име господин Иван Аспазиевич Дормидолски беше известно само нему. Брадата на дядо Ивана – виновница на тая му бърза известност, покриваше цялото му лице, с изключение на веждите, очите и грамадния му нос. Устата му се покриваха от мустациите, свършено слени и отождествени с брадата. Бузите му бяха обрасли с цял лес косми, в които никога не бяха прониквали слънчевите лучи, нито зъбите на гребена. Боже мой, каква брада! Гъста, дълга, сплъстена, непроницаема, тя даваше приятна симетрия на лицето му. А очите му? А носът му, грапав и бележен със знаковете на сипаницата, като един гренадер, излязъл из дваисет сражения? А ушите му, обрасли с косми само извътре? Когато жена му първата нощ за пръв път го видяла, настърхнала и трябвало да я гонят по улиците, за да я върнат. Това е цяла история. Жена му, преди да му стане жена, била туркиня. Бабичката, която отишла да ѝ направи предложение, за да приеме ръката на Ивана Аспазиевича Дормидолски, помислила, че е необходимо за успеха на мисията си да назове личността на дядо Ивана с името на хубавия пристав в градеца. В същата нощ Джамиле била отведена, кръстена и венчана с хубавия пристав, както мислела. Какво разочарование, когато вместо милото лице на пристава, в полумрака на брачната стая тя видяла пред себе си една космата глава и един голям нос, който гледал в нея! Види се, че тогава тя го е нарекла „песоглавец“, като е бягала, защото от сутринта всичкият град го наричаше вече дядо Иван Песоглавеца. Боже господи! Човек, който се е наричал господин Иван Аспазиевич Дормидолски (какво звучно, какво благородно име!), изведнъж да го нарекат дядо Иван Песоглавеца.

Занятието на дядо Ивана беше лозарство, но той се занимаваше и с адвокатство, и с политика. Той от най-напред беше либерал, но като му

не дадох служба, именно длъжността, която занимаваше приятеля му, той мина в консервативния лагер и се обяви смъртен враг на либерално-правителство.

– Либерали! Подлеци... – казваше той с негодувания – Човек, който е служил в Бесарабия и е знаком с руски езиком, и е участвувал в Сръбската война и разбирава, и пише, оставят го будто би!... А турят на служба кого? Прасето! Говедото!... А аз дойдох във възродителната България, да ползувам своето народа... и нито те поглеждат... Хей, Дормидолски, Дормидолски!... Честний човек, глупава глава!... Жертвувай се колко щеш... бъди либерал до уши: оставят те да копаеш лозето... Подлеци и мерзавци!

В такива минути на праведен гняв дядо Иван беше величествен. Очите му се разширяваха и наливаха с кръв, косата му щръкваше и носът му ставаше одушевен предмет и от огорчение трепереше заедно с брадата.

За разяснение ще кажем, че под думите „служил в Бесарабия“ дядо Иван разбираше служенето си в качество на визитиин (колар) при кишиневския изправник, от която длъжност беше уволнен по причина, че беше си заръчал визитни картички, в които под името си беше приложил и думите: „товарищ изправника“, а под фразата „участвувал в сръбската война“ разумяваше времето, когато продаваше немски колбаси и фалшиво неготинско вино в една кръчма близо при Княжевац и която после биде изгорена от турските войски.

Възпоминанията за това историческо минало винаги тревожеха ума му и те му даваха постоянно право да се оплаква от настоящето си незавидно положение и да излива негодуванието си върху либералите.

Понякога той закачаше верния си приятел Дакито, дълбоко убеден в устроумието на думите си:

– Е, ти си либерал, а? Дакито либерал?

Но Дакито, който не искаше да отговори на шутливото питане на другаря си, попитваше го сериозно:

– Ами ти какъв си?

– Аз съм консерватор! Консерваторите са чловеци честни и хора почтени... знаят да ценят ония чловеци, които идат да ползват възродителната България... Аз да ме назначат и мирови съдия, не ставам либерал, а?

– Като си консерватор, бъди консерватор.

– До гроба ще бъда! – отговаряше решително дядо Иван и изскубваше няколко косъма от левия си мустак.

– Бъди! – отговаряше безстрастно и спокойно Дакито, като си поглаждаше корема.

Но дядо Иван, който непременно искаше да се попрепира с Дакито въз почвата на политиката, не се удовлетворяваше от тия сухи и уклончиви отговори и като изпусна към небето един гъст облак дим, каза му един път натъртено:

– Ти, ако си разумний човек, трябва да знаеш защо си либерал, както и аз знам защо съм консерватор... Във възродителната България има две партии... разбираш? Ти с коя партия си? Но по правда кажи?... Да! либерал, конечно... А защо си либерал?... че те направиха... а?

Тука Дакито се найде в мъчно положение, защото въпросът, така поставен от приятеля му, изискваше непременно възражение и всяко умълчаване или уклоняване от прекия отговор можеше да укрепи у приятеля му съмнението за нечестността на политическите му убеждения и като направи да изскокнат двете вертикални бръчки на челото му, той взе дълбоко да мисли, според както се виждаше от треперенето на лявото му ухо.

Дядо Иван иронически и с тържествуващо лице гледаше Дакито в очите, които потъваха постепенно в главата и зажумяваха. Той се любуваше на зрелището на напругането, което приятелят му даваше на мозъка си, за да намери отговор на хитрия му въпрос.

Най-подир две капки пот се проточиха по бузите на Дакито, бръчките на челото му се умножиха против обикновеното и като поотвори очите си, допря пръста до пъпа си и каза:

– Аз имам съвест!

И издъхна силно.

Дядо Иван беше победен от тоя философски отговор и прекъсна тоя път борбата, която тъй нещастна излизаше за него.

Тия малки разномислия и недоразумения в областта на политиката никак не пречеха да се развиват у тях повече и повече дружески чувства и да бъдат примерни приятели. Те винаги почти бяха заедно и интимността дождаше по някой път до такава степен, щото дядо Иван си позволяваше да каже на Дакито в очите му: „прасенце!“ в който случай Дакито не забравяше да му прикачи някоя титла, например: плаши-деца, немска луканка, с което почтеният съдия правеше алюзия, както се сещат читателите, на чорлавата глава и на големия нос на дядо Иван.

В такива приятелски разговори и излияния двамата приятели минуваха свободното си време и представяха предмет за завист на публиката.

Впрочем, дядо Иван не ограничаваше сношенията си само със

съдията. Той беше натура общежителна и жедна за вълнения и деятелност. Видеше ли нейде събрание, той бързо отиваше там и земаше живо участие в разговора; говореха ли нейде за политика, той зафащаше да доказва по кои причини той е консерватор, сбиваха ли се нейде двама пияници, той се туряше съдия между тях и им налагаше решението си; смесеше ли се с тоя случай полицейският жандарм, той протестираше с всичкия си глас, че според конституцията всекой гражданин е неприкосновен и че полицията няма право да се меси в работите на честните хора; ставаше ли нейде угощение, той пръв ставаше да пие наздравица за „возродителна България“. Тая страст за тостове особено силна беше в него. В едно общенародно тържество още през окупацията, когато подир речта на учителя зафанаха да се напиват здравица за много коронясани глави, последвани се от гърмогласни „ура“, дядо Иван, който почувствува сърцето си прикипяло от вълнение и благодарност, стана с чашата и пи за здравето на Ивана Аспазиевича Дормидолский. Народът помисли, че това е името на някой голям руски генерал, и изрева своето обикновено „ура“ и пляскаше с ръце, а дядо Иван с най-голяма скромност, почервенял, се разкланяше наляво-надясно, ощастливен от честта, която му правеше народът.

Патриотизмът му се проявяваше по един чуден начин – той имаше манията да покръщава туркини и освен дето беше покръстил жена си, той се наричаше кръстник още на три туркини. – Чуеше ли, че нейде някоя поклонница на Мохамеда желаше да се просвети в християнството, той тутакси предлагаше услугите си. По тая причина беше станал популярен и между турци, и между християни и да нямаше вече две притурки името му „дядо“ и „песоглавеца“, непременно биха го нарекли „Иван Кръстител“. Той правеше дена си на светаго Ивана Кукузела, защото той беше именият и рожденият му ден, и гражданите решиха, че по прилича да се правят визити на св. Ивана Кръстител, защото, казваше поп Михо, той е „кръстител“ като св. Ивана и космат като него.

III. глава

Беше хубав майски ден. (Тъй се почнуват романите.) Слънцето весело и сияеще като лицето на един новоизбран депутатин беше излязло вече доволно високо над хоризонта и разливаше своите златни лучи върху всички гори и поляни, върху птиците, които пееха, човеците, които мислеха. Казвам, мислеха, защото на тая минута Дакиито мислеше. Той беше седнал на дворския си одър по турски, единият крак бос, гологлав, с наметнато сетре и с отворени гърди. Той държеше в ръцете си цигаро и от време на време дърпаше силно, като примижаваше и като подигаше чудновалчестата си глава, изфърляше шумно дима от устата си и гледаше през него на облаците. После пак навождаше дълбокозамисленото си чело и гледаше в един вехтък, мазен тефтер, дето бяха писани с паче перо разни груби числа и имена. Това бе тефтерът, старият тефтер, в който той бе записвал вересиите си едно време, преди 16 години, когато дюкянът му беше само бакалница, а не кръчма както сега. Той прелистваше тия пожълтели листове с вниманието на един антиквар, който е намерил един пергамент от времето на Навуходоносора, и преглеждаше имената на забавните длъжници, на които тоя тефтер тъй безцеремонно изваждаше наяве старите дългове. Намерението на Дакиито беше да ги вика на съд при себе си и да ги осъди най-късно в тридневен срок да платят парите. Това важно занятие го поглъщаше цял. На челото му се изобразяваха ясно разните мисли, които зрелището на тоя паметник на миналото пробуждаше в душата му. Понякога излязяха вертикални резки по челото му, понякога хоризонтални или просто две вертикални и една хоризонтална, които образуваха буква П (покой). Тяхното умножаване или намаляване беше в пряка зависимост от цифрите, които бяха пред очите му. Той преобръщаше всяко листо бавно и внимателно, като си плюнчеше постоянно пръстите. Всичката тая операция той я придружаваше с полугласни избървания, отнасящи се към личността, която му дължеше.

– Петър Драганов... Хъ... и той не е заплатил; двадесет и два и руп, за шарлаган, съчи-къбръс и прочия. Мазник! – Давидко Пумпалов: 102 гроша, броил 41... хъ... остават 61 гроша пари... Той имаше пари, магарето недно, от Влашко се е върнал... Дядо Райко Паяджият! Бог да го прости... остави ни здраве; – Нистор лигата! Пияницата! 120 гроша. Ху, у! Ще видим, ще видим и него. – Доко Рангелов, махни го това псе!...

На жена си носи два пъти в годината по торба брашно... – Никола Стефата... Хей, брайно! тебе няма да ги простя. 32 гроша пари са това, да ти кажа аз кому викаш „прасе!“ В дупката! – Петкана Нешовичина, три гроша... завчера купи едно турско лозе, хъ... Морска сол, фурда и прочие, три гроша...

Нено Петкана... крива шия... 13 и руп за сол, рожкове, бяла къклица и свещи... да е просто: едно прасе ми донесе оня четвъртък... нему няма да диря. – Иван Доро... Дорум, Дорими... Доромидолски, хъ това е наш дядо Иван, песоглавеца, майки, какво поганско име!... Не мога да слушам неговото консерваторство... Разбира много какво ще каже консерватор... на свиня звънец. И тъй, моят песоглавец не си е платил борча: 72 гроша тъкмо! Но стар хесап достлук разваля, казваше баща ми, бог да го прости, зарежи го и късо!... Ама и той свиня човек! Консерватор!... Не си остригва косата по една година!

Ненадейно врата прискърца и се полуотвори, Дакито, пробуден от дълбоките си разсъждения, вдигна бързо глава, погледна към вратата и щеше да извика:

– Хей! Ти ли си там? Остаф онуй на момчето... – но той стисна уста, като видя, че се подаде из вратнята Рачо Бейката.

IV. глава

Рачо Бейката полека и замислено приближи към съдията. Против обикновеното, лицето му тоя път имаше сериозно изражение; види се, някаква беда бе го слетяла; види се, той имаше нещо да се плаче на съдията.

Рачо Бейката не беше пиян.

Дакието бързо намръщи чело.

– Добрутро ти, кир Митрофане! – каза Бейката, като си подигна шапката.

– Дал ти бог добро, Рачо! – избъбра Дакието, като се поизкашля машинално и си потегли сетрето въз рамото. – Какво те гони насам?

– Нищо, кир Митрофане – отговори добросъвестно Бейката, като си поотдигна шапката и смигна три пъти.

– Да не те е била пак невястата?

– Ба, сполай богу...

Дакието погледна лозата и изфърли към облаците един син облак дим.

– Какво има ново?... Как отива работата? Пазиш ли добре Донюовото кафене да не бяга? – полуусмихнато попита Дакието.

– Че как не? Приятели се не оставят... Току рекли Бейката, па не могат без Бейката... па и аз не мога без тях... Господ дал любовта за хората, а не за добитъците.

– Влашките помниш ли още?... Пази се харно от началника, Рачо! – продължаваше да се шегува Дакието.

Ненадейно очите му паднаха върху тефтера и лицето му стана пак сериозно. Той се сети, че на съдия не подобава да се подкача с един Бейка, и наведе главата си над тефтера, зафана да го прелистия пак с прежното внимание. Две-три минути той остана замислен над него.

– Кир Митрофане – продума Бейката.

Дакието мълчеше.

– Кир Митрофане – продума пак Бейката.

Дакието мълчеше.

– Кир Митрофане! – продума по-силно Бейката и плюна.

Дакието не показа ни най-малкия знак, че слуша. Само лявото му ухо мръдна няколко пъти.

Рачо Бейката се изкашли гръмогласно. Тая внезапна гръмотевица

стресна Дакито. Той повдигна челото си, претоварено с бръчки, и избъбра строго:

– Казвай, казвай, аз те слушам – и пак се наведе над тефтеря.

– Аз доход да ти се оплача... аз искам жалба да дам... Тоя кучи син Киро Айряна ми настъпи честта! Аз си искам честта... Човек за една чест живее, нали?

– Тъй, тъй, казвай по-нататък!

– Той ме настъпи на честта... аз го не приемам... Нямам ли право?

– Хе, още?... Да видим – каза Дакито.

– Ти знаеш ли неговата лоза?

– Зная.

– Гдето е срещу моя двор.

– Зная. Хе?

– Той ме е турил на лозата си за смях на хората!

– Как те е турил на лозата?... Ти тая заран трябва да си ходил пак при Доня.

– Вярвай бога! турил ме е за смях на хората и за страх на фтичките... и аз не съм ли човек? Който мине, казва: ето Бейката! Направил ме сущият от дрипи... А? Аз искам да дам жалба. Нямам ли право?...

– Дай жалба! – избъбра накъсо Дакито, като се приготви пак да се вдълбочи в тефтеря си.

Той мислеше, че даде край на ауденцията.

Но Бейката пое:

– Кир Митрофане, прощавай, но аз ще те попитам още две думи да ми кажеш. Когато един звяр ти влезе в двора, законът казва ли, че можеш да го утрепиш?

Тоя ненадеен въпрос озадачи Дакито; той не си наумяваше да е чел такова нещо нейде. Втори път подир знаменитото политическо прение с Ивана Аспазиевича Дормидолски Дакито дохождаше в такова силно смущение. Ако ти влезе някой звяр в двора, можеш ли да го утрепиш? Какъв звяр? Кой да го утрепи? Как да го утрепи? Защо да гоутрепи?... Какво проклето запитване! Да му го беше задал други, той би му отговорил в часа и без да мисли даже... Но Бейката да пита това!... Тук има нещо... Но Дакито пак употреби своята хитра стратагема и като един изкусен капитан той ловко прокара кораба на своето съдийско достолепие помежду скалите, що му препречиха пътя.

Вместо да отговори, той попита:

– А какъв звяр?

– Един звяр... какъвто и да е.

– Какъв например?
– Кажи го мечка... – каза Бейката и тупна с крак.
– Как може мечка? По нас мечки има ли?... Какъв звяр? – питам те.
– Но, да го речем... аслан! – каза Бейката, като смигна няколко пъти.

– Какъв аслан? Простако! Кажи го барем вълк! Вълци има по нас, колко щеш... Тая зима изядоха две овце и една болна крава на дърти хаджи Петка.

– Е, вълк! И той е звяр... Е, може ли?...

Дакито засука подстригания си мустак. Той направи да излязат няколко бръчки на челото му, погледна внимателно в тефтеря, именно дълга на Ивана Дормидолски, избъбра със зъбите си... свиня-човек и каза решително на Рача Бейката:

– Можеш!

– Мога?... – каза със светнало от удоволствие лице Рачо Бейката. – Тогава чакай да разкажа каква е работата! Снощи късно... – ти знаеш, че моята къща е на края – моята булка иде уплашена, тича и вика: Рачо! Рачо! – Що? питам, тя трепери, на тъй трепери ей, като листо... Питам що има? Тя ми казва: – Мечката! Мечката! Ето я в градината. Яде лука и марулите! – Аз грабвам топора и цап! Удрям я в главата!... Тя изрева като свиня и падна!

– Вай, мечката, а?... Уби я, а?... Ами кожата? Колко искаш?... – викаше прехласнат от удивление Дакито.

– Кожата не струва, кир Митрофане!

– Как не струва?... Да я видим!...

– Само чекиня има хубава.

– Чекиня? На мечка?... Будала ли си?

– Виж каква е работата... като я утрепах пущината, гледам, не щеш ли, мечката излезе свиня? Гледам... вай, аман! Свинята на Кирка Айрянна. В тъмнината кой да я познае? Убих я и свършено. Крив ли съм?

– Не си крив, ама си клепоухо! Пак трябва да полежиш в Ранковия обор.

– Ами аз крив ли съм? Кажи ми сега?

– Още ли ще питаш? Крив си и прякрив?

– То е от старост... Но душата ми е права!... Вярвай бога... Искаш ли да ти се кълна!

– Махай се, прави каквото знаеш.

– Да дам прошение?

– Дай каквото щеш!

– Той защо да ме прави на плашило от дрипи? Аз нямам ли чест?

– Съди се с него!

– Той няма право за мечката. В двора ми влязла!

– За каква мечка? Свинята му ще платиш! Да! Хай, иди си, остави ме да дочета... законо.

– Нали казваш, че звярът се трепи? Свинята не е ли звяр?

– Какъв звяр? Звярът е звяр, а свинята е свиня, сиреч гадина... създание божие...

– И мечката, и вълкът нямат ли душа? Защо казваш тях да ги убиват!

– Свинята друго... то е божие създание... гадина...

– Гадина какво, звяр какво? – каза Рачо Бейката, който се усети силен по зоологическата част.

Но Дакито, който имаше преимущество във филологията, възрази:

– Звяр... означава диво!... А гадина, гадинка – добиче... създание божие... Ти още български не отбираш!...

– Аз ще дам прошение – каза най-после Рачо Бейката, убеден от необоримите езикословни доказателства на съдията.

– Дай, ти казах... па си отваряй очите други път!... Мечка и свиня не са едно нещо... Може ли да бъде? То е като да речат: Дакито и Бейката... от челяк до челяк разлика има – каза дълбокомислено Дакито.

– Аз ще ида да се допитам и до големеца – каза Бейката, като се готвеше да тръгне.

– Кой големец? – попита стреснато Дакито.

– Дето е дошъл сега от София.

– Как го викат?... Не видя ли го?... Де е слезнал? – питаше бързо Дакито, който беше слушал, че идел ревизор да преглежда съдилищата.

– Не го знам... големец, дето наглежда.

– Ревизор?

– Не отбирам... но види се, че е затуй – каза безучастно Бейката, който никак не догаждаше колко това интересуваше Дакито. – Когато слезна във Вакуфския хан, аз бях там, той попита Николича, сърбина? Има ли много работа тука судията? – И после се възкачи на чардака... Той имаше голяма брада, като на дяда Ивана, но не рошава, и с бяла казашка шапка със звезда, познава се, че е голям човек.

– Тъй, а?... Щом слезнал, попитал: има ли судията работа? – повтаряше Дакито, без да се труди да скрие смущението си. Той прехлупи бързо тефтеря, обу си калцуна и фана да си запетлява отпред ризата, като бълбеше, без да се сеща: Питал, а? Судията, а? Има ли, а? Работа,

а?... – Хе! Не може ли да идеш при него и да го разпиташ да не заминуваш за други град, да не би да бърза?...

– Не, нели знаеш? По стълбата на Вакуфския хан не се качвам вече, да знам, че ще убия сто мечки още... Клетва съм дал – каза Рачо Бейката, като се озъби към Дакито, за да му покаже всичката окончателност на своето заричане. Дакито зафана да ходи назад-напред по одърчето, като си често мърдаше лявото ухо в знак на голямата борба в главата му. Той беше дълбоко замислен върху това грамадно произшествие:...идването на ревизора. Бейката си излезе, но Дакито го не видя. Дакито гледаше само къде лозата, като се правеше, че изпуска голям облак дим из устата си от цигарото, което отдавна беше загаснало. Изведнаж едно нечаяно вдъхновение осия кръглото лице на Дакито и той извика:

– Стойко! Иди викай скоро дяда Ивана. Скоро! Чуеш ли?...

И внесе тефтерят в стаята си.

V. глава

Не помня кой философ беше казал не помня какво за приятелството.

И той имаше право.

Да, приятелството, това небесно утешение за човека, е чувство, което има сила да сближава най-отдалечените същества. То е свързка, която прави да живеят с един живот, да страдат с едни страдания две същества, които случаят или природата са фърлили на най-разноположните стъпала на лестницата на човеческото общество; приятелството не знае ни богатство, ни звания, ни род, ни каста, ни политика даже. То оживява и разтреперва най-нежните струни на две души, били те принадлежали на две различни по форма, по облекло, по дебелина човечески тела. О, дружбо свята! О, чувство непритворно! О, чувство безкористо и вечно, твоето могъщество е непреодолимо! В твоето име Пилат се принася жертва на жертвеника на Таврида, вместо драгия си приятел Ореста! Ти направи Дамона да приеме с радост смъртта, която очакваше жаркия му другар Питиаса; ти унищожаваш степените и предразсъдките. Ти правиш пашата и кокошарят да приказват като равни; министерът да се черпи с безделника в кръчмата; в твоето пие, когато остана без пари, моите горещи приятели не намират вече най-пряка тая улица, из която аз минавам, а обикалят из друга, или ако ме срещнат случайно, изваждат кърпата си, да се секнат, без да чувствуват нужда, или някое писмо из джеба си, което четат наопъки, за да се присторят, че не могат да ме видят! О, приятелство! В твоето име Клит Клитич и Григорий Аркадич ми стискат ръцете тъй силно; ти правиш на дена двесте пъти да приемам поклоните на толковато си „приятели“, които, щом ме видят, наумяват си за мойто съществуване. А могат ли да се оплачат, че им не повръщам щедро и аз засвидетелствуванията на дружба-та си? Предното крило на капелата ми, оваляно и почерняло, е един блестящ отговор. Ти ми служиш за средство, когато искам да бутна брата си по-сигурно в ямата или когато пожелаая да падна в нея; в твоето име аз се възхищавам от най-плоските нелепости и даже ръкоплясках, бог да ме прости, на една незаконно родена сказка!

Ах, малко ли примери има за твоето благородно влияние върху съдбините на човечеството? Не напразно, не помня кой философ беше казал не помня какво за тебе, о, приятелство! Защо не съм класически

поет, за да ти изпея една пиндарическа ода, или поне не знам езика на Виргилия, за да ти посветя един латински цитат? А какво по-чисто, по-трогателно, по-възвишено нещо от дружбата на Дакито с Ивана Аспазиевича Дормидолски? Такива две противоположни натури, такива две различни глави, едната покрита с такава разкошна растителност от косми, а другата – с такава богато количество лой, люде с такива коренни, силни, непримирими политически мнения, ти ги надви, ти ги сближи, ти ги сля, за удивление на всичките безбожници!...

Иван Аспазиевич Дормидолски скоро пристигна. Той беше се запъхтял. Той намери Дакито потънал до шията в размишления. Една малка забележка. Дядо Иван нито почука на вратата, преди да влезе, нито си свали шапката, като влезна. Не че не знаеше етикетите и правилата на благоприличието! Боже мой, в Бесарабия беше живял! Но защото слугата на Дакито беше го повикал така бързишката, така развълнуван, щото дядо Иван в мисълта, че някоя голяма беда застрашава приятеля му (приятелството е внимателно), нямаше време да мисли за етикети, нито даже да си направи тоалета. Това се виждаше твърде ясно от туй, дето в бързината си вместо жилет той беше облякъл шареното късо турско елече на жена си и вместо ежедневната си шапка беше нахлузил шапката, с която нощуваше и която по причина на своята почтена възраст имаше едно отверстие на върха, из което излязяха буйно нагоре няколко жедни за чист въздух косми от горната брада на дядо Ивана.

Не говоря за палтото му – възпоминание от Бесарабия, – от седемте копчета на което не липсваха освен шест. Те бяха паднали още преди две години и понеже дядо Иван не намираше в града подобни на останалото копче, то палтото беше остало и до днес тъй неглиже.

Като си поотдъхна малко, дядо Иван си обърна носа право към Дакито и каза:

– Ну что?

Дакито му разказа какво се е научил от Рача Бейката относително дохаждането на ревизора във Вакуфския хан.

Дълго време трая съвещанието на двамата приятели.

Най-после решиха, по предложение на дядо Ивана, да идат тозчас във Вакуфския хан и да се представят на пристигналия ревизор.

– Знайш, трябва... – каза дядо Иван в заключение... – изискват обстоятелствата... малко политика да му се направи... Без политика нищо не става в настояще време... Ну, ревизор! и той човек и ние човеци, все равно... Виждал съм какво не в Бесарабията! Всяка всячина! Ти не си срещал до днес такава птица, конечно, боиш са... а питай

Дормидолски! Знаеш... доде в Комрат ревизорът например, гдето реви-зира водките в кабаците, сиреч кръчмите по нашему; отивам: здравствуй, ваше високоблагородие, имеем чест представиться: Иван Аспазиевич Дормидолски, съдържател кабака в город Камрат!... и друг... зна-ком... завърте работата... и после нищо!... Но това го прави само Дор-мидолски: много съм ходил, а още повече видял... Знаком съм с руским язиком, говоря влашки, приказвам молдовански, сръбски, румънски и от маджарски помня няколко псувни – маджарите са мерзавци: те не гово-рят, а само псуват: Еча баратум басс... пошевардум гегелок радом аджа!... Във възродителната България народ простий!... Трябва да се учи... Всякой е должен да ползува своего народа... Не оценяват сега? – Няма нищо... Дормидолски може да занимае служба... Не дават? Дор-мидолски може да копае... все равно... Те ще го молят, той няма них... хъ... Ти се не бой... Аз съм твой приятел... ти гледай на мене... Аз ще понюхам що за човек е тоя ревизор, добролюбивост каква, желание как-во, партия каква: консерватор или либерал. Аз ще го усетя. Ако би да те попита какъв си – ревизорите питат, – ти погледни мене: ако си почеша брадата, ще кажеш консерватор, ако си мръдна носа е тъй е – либерал!

Дакито гледаше слисан и замаян в лицето на дяда Ивана, който изя-вяваше такова небивало красноречие и остроумие. Той слушаше с бла-гоговейно внимание тия мъдри наставления и фана да гледа на дяда Ивана не като на приятел само, но и като на избавител.

Той не видя нито продупчената му шапка, нито кадънското му елече.

Той видя само своя избавител.

Той бърже си облече сетрето, обу си кундурите и си поглади косата пред иконата, която зе за огледало, а се прекръсти пред мусандрата и из-лезе подир дяда Ивана, който бързо отвори дворската порта, изскокна на улицата и зафана да върви с твърдостта и величието на един генерал, който повежда войската си на пристъп върху една твърдина. Войската му, сиреч Дакито, смутена и развълнувана, го следваше по стъпките му и понеже генералът в ожесточението си бързаше много силно към твър-дината, сиреч Вакуфския хан, тя, войската му, за да не го изпуска, подп-рипкваше твърде грациозно; а когато си пробиваха път из навалищата на пазаря и минутно войската биваше разделена от полководеца, единстве-ната пътеводна звезда за нея беше китката косми, които като пряпорец се развяваха на озобената шапка на дяда Ивана Песоглавеца.

Ненадейно дядо Иван съгледа един куп селяни, които смеешком гледаха как един бакалин биеше по гърба едно улично хлапе, което

беше му откраднало и скрило в пояса си една кожа за цървул. Като зачу крясъка на уплашеното момче, дядо Иван се облада от някакво доблестно чувство и с наострена брада и мустаци си проби път из навалищата и се изправи във всичкото си космато величие пред сърдития бакалин.

– Спри ти! – извика той с тържествен тон и с негодуещ поглед. Той имаше позата на знаменития хидалго Дон Кихота, когато застигна на полето бръснаря, който беше турил на главата си чародейния шлем на великия император Мамбрина.

– Спри ти, грубий! Как смееш? Във възродителната България... гдето има свободно слово!... Как дерзаш... Ти! Конституцията!... Аз, който съм служил в Бесарабия и участвувал в Сръбската война... неужели за тебе вършихме и жертвувахме, та да можеш свободно да биеш честните хора на улицата! А кой ти даде право? А суд няма ли? По кой закон дерзаш, о ти, грубий?

Дакито, който стоеше зад Дон Кихота и поглеждаше през рамото му, било че се зарази от благородното негодувание на другаря си, било че пожела да си оварди правото на съдия, което Иван Аспазиевич Дормидолски тъй неоправдано му го присвояваше, излезе пред бакалина, избърса си челото и като посочи себе си, каза сепнато:

– А суд няма ли? Как смееш ти? – Но в туй време навалищата, която се беше удвоила вече, фана да шуми и да киска по един неприличен начин. Бакалинът, който най-напред се готвеше да възразява на Ивана Аспазиевича Дормидолски, се изкикоти тоже с глас; навалищата и тя по силно се изкикоти: дигна се общ смях! Всички гледаха към шапката на дядо Ивана... Дядо Иван, който съвсем противоположен ефект очакваше да произведат словата му, помисли, че тоя смях причиниха думите на Дакито, и той бързо го потегли из тълпата и му каза тихо:

– Като не знаеш, защо се мешаш?... Когато си там в судо, приказвай каквито щеш дурачества, там се не смеят... Ну, при ревизора нем с немите!...

Дакито, който намери разсъжденията на дядо Ивана основателни, кимна с глава в знак на съгласие.

Подир тоя малък епизод двамата другари продължиха пътуването си.

Най-подир след много кривуления из тесните и кални улици те пристигнаха до Вакуфския хан, който беше накрай градеца.

Като дойдоха под портата на двора, те се поспряха, за да си поотдъхнат от уморяването на похода и да размислят за начина, по който да се представят пред ревизора.

Тогава чак дядо Иван съгледа на себе си присъствието на коварното елече, което тоже бе пожелало да се яви на ауденцията. Той го изпсува полугласно и за да го скрие от погледите, закопча палтото си на едното копче отпред.

Силно тупаше сърцето на Дакито. Той пръв път излизаше пред голям човек. Наистина в София в градината той бе си палил цигарото от един министър, но това беше станало случайно и без да подозира важността на лицето, с което стоеше на едно и също столче.

Всеки може да си въобрази вълнението, което непременно ще обладае ученика, който вижда за пръв път новия си учител; разсилния, който ще проси служба от един началник на отделение; един провинциален член на градски съвет пред министъра на вероизповеданието; един мирови съдия, който не отбира нищо, пред един ревизор, който има кокарда още на шапката си.

За успокоение на читателите спеша да им явя, че ревизорът, който заоблачи тъй неприятно хоризонта на Дакито и внуши на дядо Ивана такава отважност и готовност за самопожертвуване към приятеля си, не беше ревизор, а един беден жалбописец, дошъл от ближния град с цел да се установи тука и да се занимава с писане прошения.

Ето защо го чул Рачо Бейката да пита: „има ли судията много работа?“

Но нека ние да продължаваме да го наричаме пак ревизор, защото такъв го мислят нашите приятели.

VI. глава

Дядо Иван погледна към чардака.

Видя ревизора. Той беше седнал на заградките на чардака и пушеше цигаро.

Той беше гърбом към двамата приятели.

Дядо Иван тръгна към стълбата.

Дакиито подир него.

Дядо Иван фана да се покачва по стълбите, като се мъчеше да си закопчае палтото и за ония копчета, които не съществуваха.

Дакиито тръгна по стъпките му, като си остави предварително бастуна долу на двора.

Дядо Иван свали шапката си, щом възлезе на осемнайсетата, сиреч на най-горната стълба.

Дакиито свали своята още на тринайсетата стълба. И двамата бяха вече гологлави.

На едното гловата месната като тиква, на която носят никак не пречеше да бъде свършено валчеста.

На другия – безформена или по-добре, състояща цяла от две бради, на които един огромен нос пречеше да се съединят отпреж.

Дядо Иван стоеше отпред, Дакиито стоеше зад него и се потеше. Но дядо Иван запази всичкото присъствие на духа си и повика на помощ всичкото си красноречие.

Ревизорът продължаваше да стои в първото си положение, с гърба към стълбата, без да обръща внимание на тропота, които чуваше зад себе си. Той си пушеше спокойно цигарата и мислеше за кариерата си как да я устрои тука. Той правеше план, най-напред да се запознае с мировия съдия и да се постарее да му придобие благоволениято. Трябва да се изкарва хлябът; трябваше да се правят прошения. Той беше жалбописец.

Той не подозираше, че е ревизор.

– Здравствуй, ваше високоблагородие! Имам чест да се представя. Иван Аспазиевич Дорлидолски! – изгърмя един страшен глас пред него. Забравих да спомена на мястото, гдето правех описанието на дядо Ивана, че при другите си качества природни, той беше надарен и с гласа на един стентор и в тържествените случаи, когато трябваше да се вика „ура“, началникът, за да запази службата си, полагаше особени старания да го доведе на мястото, гдето най се чувствуваше нужда от силни

дробове, и го туряше начело на авангардията за урата. Ревизорът бързо се извърна и погледна: той щръкна цял от ужас, като съзря една страшна глава пред себе си, из която излезе страшният глас.

Но дядо Иван продължи, като показва Дакито:

– Имам чест да ви представя господина Митрофаний Дакич, мировой судья в город X.

Дядо Иван, по едно вдъхновение, облагороди пред ревизора името на Дакито.

Ревизорът още повече се смая, когато видя същия мирови съдия, че му иде на крака и с такова уважение. Той застана прав, свали почтително фуражката си с кокарда, наведе си челото и се ръкува с Дакито и с дядо Ивана.

Дакито си наведе още по-ниско челото, отстъпи малко настрана и направи отгоре още едно темане на ревизора.

Ревизорът беше очарован!

– Как сте? Добре ли сте? Моля, седнете! – каза учтиво ревизорът, като показваше на някои столове, които липсваха. Той говореше повече на Даки.

– Благодарим! – каза Дакито.

– Покорно благодарим! – каза досетливият дядо Иван.

Но дядо Иван, който беше обещал да играе ролята на ръководител и избавител на Дакито в тая важна среща, пое думата.

– Давно ли оставихте София – попита дядо Иван.

– Ба, три месеца има откак бях там – отговори ревизорът безстрастно, но удивен малко за тоя въпрос.

– Значит, ваше високоблагородие, вие сте произвели вече рекогносцировка по цялото княжество и сега правите чест и на нашия град, в който имаме чест да ви соглеждаме.

– Вие трябва да ме познавате? – попита зачудено ревизорът.

– Никак не, нямам чест лично, но бидохме предизвестени за ваше приближение...

– От кого?

– От тайни съобщения.

– За мене тайни съобщения? – каза захласнат от недоумение ревизорът. Той помисли, че го земат за съмнително лице, гонено от властите, и че това не са друго, освен преоблечени полицейски агенти, твърде учтиви впрочем...

– Тоест, искам да кажа, от слухове... от писма на приятели – отговори дядо Иван.

Удивлението на ревизора се увеличаваше. Защо и кои се интересуват толкова за неговата скромна личност? Кой си е дал труд да го следи и да води преписка с тоя учтив Дормидолски за маршрута му? Да му дадяха време една четвърт век да мисли, пак не би могъл да разгадае тая тайна.

– Трябва и вестниците да са писали за мене! – каза ревизорът иронически, но безпокоен.

Дядо Иван виждаше, че разговорът взема нежелателно направление за него. Работата се заплиташе по един фатален начин: той не беше чел вестници. Но той съобрази, че един ревизор на съдилищата по цялото княжество не може да не бъде достоен и високопоставен човек и че вестниците не могат да не пишат за неговото тръгване, което интересува толкова свят. Като направи това дълбокоумно разсъждение, той счете за възможно да отговори утвърдително на въпроса на ревизора.

– Вестниците?... Помилуйте!... Как да не пишат?... Пишат, пишат за всички отлични събратия, като вас...

Дакито, който досега беше пазил пасивно положение и беше се ограничил да гледа ту в лицето на ревизора, ту в носа на дядо Ивана, като чакаше да го види да се мръдне (за честта на Дакито трябва да кажем, че той от цяло сърце и душа желаше да мръдне носът на дядо Ивана, за да не бъде принуден да жертвува, макар минутно, политическите си убеждения на изискванията на неумолими обстоятелства), той помисли, че ще е прилично и той да каже няколко думи. Какво ще рече още отсега ревизорът? „Мировият съдия мълчи като теле!“ Той напрегна всичките си умствени способности, приведе в движение лявото си ухо и като клюмна два пъти на ревизора с глава, каза остроумно:

– Да, да!...

Ревизорът се изправи във всичката си височина, разпери си ръцете, сниши си главата между рамената, а тях издигна и като погледна към посетителите си, имащ вид на една удивителна, избъбла:

– Не отбирам нищо!

Дядо Иван забележи лошото впечатление, което произведе тоя разговор на ревизора, и се намери в неловко положение: той си обясни, че причината на тая несполука ще да са двете „Да! да!“, които произнесе неблагоразумният Митрофан; той се извърна бърже към него и му фърли такъв зверски поглед, щото Дакито, който гледаше с кое ще му направи знак дядо Иван, с брадата ли или с носа, се уплаши неволно, наведе очи надолу и прочете колко гвоздеи имаше на дъската, на която стоеше.

Но ревизорът подзе:

– Имате ли много работа тука, господин Дякович? – Господин Дякович, сиреч Дакито, комуто хортуваше ревизорът, каза, без да чака разрешение от избавителя си:

– Работа дал господ... работа колкото щеш... решения много! Бог да те пази...

– Имате ли тука кой да ви пише прошения?

– Ваше високоблагородие, изволте в село... очевидно изволте да видите организация и порядък сдебни... совершенно либералним образом... – каза дядо Иван, като мислеше, че Дакито не отговаряше, както подобава на ревизора.

– Благодаря... по-после... А кой ви пише тука прошенията? – попита ревизорът, който не обръщаше внимание на учтивите фрази на дядо Ивана.

Дакито, възхитен, че може да отговори тоя път положително и с увереност, посочи другаря си и каза:

– Господин... Додо... Дорм...

– Иван Аспазиевич Дормидолски! Слугата ви! – прибърза да каже дядо Иван, за да не даде време на Дакито да го назове с неприличното му име.

– Радвам се, радвам се – каза ревизорът, като се поклони вежливо на дядо Ивана, на когото тъкмеше да стане колега.

– Сбогом! С моим почитаниям! – каза дядо Иван и се поклони.

– Сбогом – каза Дакито и се поклони.

Ауденцията се свърши. Приятелите потеглиха към стълбите. Дакито тоя път тръгна напред, понеже естествено се намираше по-близу до стълбите, и фана да слиза, като си държеше още шапката под мишницата. Но дядо Иван, преди да последва другаря си, бързо се приближи до ухото на ревизора, посочи му отходящия Митрофана с носата си и му пришъпна.

– Дурак, ваше високоблагородие!

И слезна и той.

VII. глава

През нощта дядо Иван сънува чудни работи. Присъни му се, че ре-визорът беше се преобърнал на една ужасна ламя, тъкмо такваз, каквато е изобразена над голямата порта на Лясковския манастир: зелена, шарена, с биволски очи, из които излязаше пламък, с две крила бодлясти, едно на гърба, друго на корема, и с уста зинали и червени, като пещта на Нейка Бухала, да лапнат цял свети Георгия.

А тая ламя гълташе Дакито!

Когато се разсъмна, дядо Иван стана от леглото си, наметна се със завивката си и фана да мисли и мечтае върху значението на тоя сън. Дълго време той стоя в постелката си с ръце кръстосани и глава наведена. Триста мисли му минуваха и святкаха през ума и пак се губеха като пара. Неговият дълбок ум искаше да проникне непроницаемото, сиреч бъдещето. Пред него се мяркаше още огнената ламя и Дакито в устата ѝ, когото гълташе със сетрето. Какво значи това? Какво казва тая ламя? А Дакито?... Жал му беше, че изгуби липованския си сънотълкувател, а то с него завчас би отгадал тоя страшен сън. Никога дядо Иван не беше падал в по-голямо мечтание. Даже когато се замисли върху политиката. Да го гледа човек тъй, обвит с тая шарена черга и с тая антична шапка на глава, би го взел за някоя библейска личност; би го взел за един от ония египетски влъхви, които тълкуваха сънищата на царя Фараона. Най-последно той си дигна главата, изкълчи си ръцете и издаде един звук, едно ръмжене, което не се отбираше отгде иде: от гърлото ли, от зъбите ли, от носа ли. Но във всеки случай това глухо виене имаше голямо значение, защото очите му светнаха, брадата му затрепери изразително и лицето му стана така мило, така светло, така щастливо, щото ти се чинеше, че на миг се изгубиха грапелите на носа му, които му беше дала добродушната баба-шарка.

Сънят беше отгадан, и благополучно!

Дядо Иван повика жена си:

– Миле! Миленце!

Това беше съкращение на Джамиле. Дядо Иван, който имаше поетическо чувство, не намираше дотам изящно християнското име на жена си и винаги, в нежни минути, в радостно настроение, той я зовеше с мохамеданското ѝ име: Миле! Миленце!...

Ах, ти, злодей Дормидолски!

Сладострастна натура!

Скоро съпругата му се яви. Аз моля читателите да ми не искат портрета й... Аз, който не по-малко от Ивана Аспазиевича Дормидолски имам слабост към очарователните прелести на златния възток, уважавам и пазя свето тайната на домашния бит и не бих се никога осмелил да изложя пред злобните погледи на публиката, и то в утринното му negliже, предмета, който съставляваше семейното щастие на дядо Ивана.

– Миле! (Ах Боже мой! какво сладко име.) Миле, ти знаеш ли?... – каза дядо Иван и я погледна нежно.

– Викаш мене?

– Дакито го лапна ламята вече – каза дядо Иван, като направи да стане една голяма дупка на лицето му, обрасла околловръст с един непроницаем лес от черни косми. Тая дупка не беше друго, освен устата му, които зееха. Дали с това дядо Иван искаше да представи устата на ламята или то беше прозявка? Или бяха и двете!...

– Каква ламята? – попита безстрастно жена му.

– Дакито ще го изпядят... разбираш ли? Прасето го няма вече, разбираш, и аз съм судия!

– Хъвъ! Нима тебе направили судията?

– Не са ме направили, но то се вика, че ме са направили. Проста си, не разбираш от политиката... Донеси ми мастилицата и една книга, там, гдето са на масата... Лапна го вече, лапна... – продължаваше дядо Иван, като си гладеше с ръката долния брада.

Ако да беше видял Дакито какво адско радостно изражение имаше сега лицето на приятеля му, той би се разтреперал от негодуване пред неблагодарността на човечеството и тутакси би го теглил на съд за седемдесетте и два гроша, които вчера тъй великодушно му беше простил.

Жена му влезе и подаде мастилница и книга.

Дядо Иван, който вече беше се вдълбочил в напрегнато размишление, без да погледне на съпругата си, пое мастилницата и книгата, положи ги на ковчега, който беше донесъл от Бесарабия, и като се наблегна на него, фана да пише.

Цели два часа той писува.

Той не усети присъствието на жена си, която шеташе и требеше из къщи. Той не усети даже, когато тя изтегли изпод него постелката, за да я дигне.

Когато свърши писуването си, той засука самодоволно мустаките и фърли победителен поглед към съдраната чанта, що висеше на стената, донесена тоже от Бесарабия.

Той прочете пак писмото.
И пак остана доволен.
А ето какво беше написал:

„До Негово високоблагородие ревизор всеболгарский и покровител на судовете и правдолюбието от Ивана Аспазиевича Дормидолски, уроженец города Х., а служил в Бесарабията и участвовал в Сърбия!

Рапорт!

Нижедолуподписавший ся покорный имам чест да ви явля нижеследующе то! Господин Митрофаний Дакич именуемый по простолюдно Прасето и мировой судия в город Б. Според и по назначения министерскаго по судебной части имам чест да ви представля нижеследующето! И тъй кой е невежествени судия и прави позор на възродителната България! Защото той дето го назовават прасето имат право, понеже е человек, който в судилището като са го видели всичките сограждани да спи и не върши нищо! Както засвидетелствува образо му, който показва изображение на прасе! Извинете за мое выражение и сожаление! Перво Митрофаний Дакич, именуемый Прасето, освен гореописаните по точности события, позволява си незаконни и неудобримочеловечески гъсковзимания като противно на конституцията и позор на възродителната България! И защото той е судия, а недостоен при всичко, че носи судийско название, а има челоуеци, знающии судебни порядки и говорящи много язици и които са достойни в тая служба, а Дакито не! Второ Митрофаний Дакич на двадесет и втораго Априлия текущаго года, който без никакво уважение и законопочитание в судо изпсува недостопристойно Ивана Гаргата от село деревна Боряни, дошел в судо да се суди с чорбаджи Парване от градо, че му не платил за две кола тор, що му изкара на нивата Гаргата при бойкови кладенци, на когото аз бях адвокат и защитник по справедливости, който имаше право по казаный мировой судия Митрофаний Дакич по законнеправдие и противоблаговоспитания не само, че не присуди право, но още изпсува Гаргата! извинете за мое выражение и сожаление; на което може да свидетелствуе целий город, а именно Нико Петриката и Хаджи-Драгошовий син Кону, дето беше там присъствующий и сам нижепотписавшийся, който го чух с ушите си! Трето! Митрофаний Дакич, именуемый Прасето, за вреда на възродителната

България и за державно добростроение и благоутишение, който тайно бунтува народа против правителство според толкова чело-вечи, които са го чули с ушите си, и той, дете се нарича либерален, не вярвайте това никак! И нижепотписавшият често го убеждаю и наставляю и думам му! Стани либерал, а он говори! остав! копсерваторите са честни люде, а аз говоря! мерзавци, а он говори! не! сиреч, според както самичек мога да засвидетелствувам! Заради това! което имам чест по-више да ви представля поточности и справедливости гореречений Митрофаний Дакич молим ви покорно, за да съобщите неотложимо на министерство в първопрестолний город, че он заслужава да не бъде мировой судия по никои начин! И от всичките гореизложени и гореописани молим покорно да препоручите за гореказаная служба нижепотписавшият ваш слуга, който сам знаком със судебними порядками според достоинството ми, както ся уверихте вече!

С отличним почитанием и ревнител на възродителната България и доброжелающ ваш ничтожный раб и служител:

признателний Дормидолский.“

След като прочете това с голямо услаждение трети път и произнесе с особен тон подписа: „Дормидолски!“; дядо Иван сгъна рапорта и го постави на поличката, която хранеше и други важни документи и книжа.

Той стана, оми се и понеже не намираше презръчник да си отрие лицето, той се избриса с оваляната престилка на жена си, която влизаше тоя час из вратата.

– Проклето Бейка! Пак иде – каза жена му начумерено. Съпругата на дядо Ивана чувствуваше непримиримата вражда към Рача Бейката, защото си позволяваше неприличността да нарича съпруга ѝ просто: дядо Иван.

– Защо го викаш това поразник? – казваше раздражено почтената съпруга, като гледаше през прозореца на Бейката, който продължаваше да вика дядо Ивана, и смигаше.

– Чорт го взел... приходи за прощението си. Дай му прощението, вот там на лавицата е, гдето е подгънато на четири – каза дядо Иван, като си обуваше втория крачол на панталоните.

– Хъ! Сега ще му стана и слугиня на твоейто Бейка, бог го убил! – каза съпругата и фърли из прозореца прощението на Бейката.

Но Ивай Аспазиевич Дормидолски, който изискваше от всякиго

съблюдението на правилата на вежливостта, както беше вече доказал това вчера при срещата с бакалина и ревизора и минаваше понякога за човек с твърде деликатен характер, се възмути от грубата постъпка на жена си и като я назова с християнското ѝ име; каза ѝ сърдито:

– Защо ти грубо го ругаеш! И той е човек честний!

– Той е човек, а ти си дядо – каза с досада госпожа Дормидолска и се изплези на мъжа си. – Поразено Бейка! Сляпо ли е, та не знай твоят име?

– Името не прави човека, а главата – каза философски дядо Иван и посочи горнята си брада. – Аз да ми викат и Имрихор паша, пак не ми е еня... Подлеци!... Но Дормидолски е един! Няма друг Дормидолски!... Човек се гледа, а не името! Ти знаеш... че във всички град един Дормидолски има!... Кой да им напише прошение? Дормидолски! Кого туря началникът начело, кога минава княза? Дормидолски! Кой е служил в Бесарабия, кой е ходил и видял, и знае? Дормидолски! А? Доде ревизор, отивам при него: здравствуй, ваше високоблагородие! Дойде тоя, викат, Дормидолски; дойде оня – пак Дормидолски – продължаваше дядо Иван с истинска гордост да излага всичкото значение, което имаше неговото присъствие в градеца.

Но почтената съпруга не утихваше още.

– Ти, като станеш съдия, да го запреш всеки, който ти рече на тебе дядо. Само у тебе ли брадата има? Ааах, да бъда ази съдията, ще обеса тоя Бейка наред мегдана, там, гдето обесиха турците Божин!... Ти дядо ли си?

– Не съм... но брадата ме прави да ме именуват дядо... Но няма нищо, аз съм млад и млад ще си остана – казваше дядо Иван разсеяно на свирепата си съпруга, като си туряше шапката да иде при ревизора и да му предаде паразителния си рапорт против Дакито.

VIII. глава

Между това в същото време Дакито спеше дълбоко. Ранобудните птици отдавна бяха свършили концерта си в чест на изгряването на слънцето; цветята бяха извърнали малките си главички към изток и гълтаха оживителната топлина на блестящото светило; всичко живо беше се разбудило и размърдало; мушиците фърчаха; ластовичките стреляха из въздуха своите крилца и своите чичикания; козарят беше изкарал вече козите към Клисурската река, говедарят пасеше вече говедата в Мътни дол; Донновото кафене беше пълно вече с дим от цигари и гърмеше от сърбанията на кафетата; Бейката беше вече на поста си, популярен; Иван Джакът, бръснарят, беше обръснал вече няколко турски глави; поп Кону Канджата беше изповядал две бабички, офицеринът Ч... свършваше вече пред огледалото тоалета си, като беше направил грациозно да се красуват над очите му две китчици косми, по модата разделени и прикривени, като търтата на патарока; вятърът вееше, гората шушнеше, птиците вилнееха, реката шумеше, дядо Иван интригуваше; всичко беше в движение, в живот.

Само Дакито спеше, спеше дълбоко.

Н ай-после и той се разбуди...

Понеже присъствувахме на разбудването на дядо Ивана, аз ще разкажа как ставаше обикновено ставането от сън и на приятеля му – Дакито.

Дакито обикновено не ставаше ни рано, ни късно; по кой час именно не се знаеше. Часовникът му, който почиваше в пет захлупци, от много години не беше мръднувал стрелките си. Но Дакито все го държеше, окачен със старомоден ланец на жилета си, и уверяваше, че откак умря полуслепият Дуду Ибраим, на когото даваше да му поправя часовника, той не смее да го даде на никой друг майстор.

– Антика е това – казваше той, – с пари се не купува.

Впрочем той никога не беше почувствувал нужда от показанията на часовника си. Той нямаше нищо общо с часовете и с времето, както главата му беше чужда за всякакви мисли и вълнения (с изключение обаче на приключението с дохождането на ревизора), мозъкът му стоеше затворен в повече захлупки от самия часовник. Ах, блаженни ония, които не питат за часовете!

Като станеше прочие, той се изкашлюваше няколко пъти и се

намяташе със сетрето си и от леглото си поглеждаше през прозорците, да види где е слънцето или ако няма слънце, да види какво е времето.

После извикваше с тежък глас:

– Доди тука!

Това викане се отправяше на жена му, която отдавна биваше станала и издоила шестте кози и фърлила кукуруз на кокошките.

– Доди тука! – викваше Дакито. В противоположност на дяда Ивана, извънреден обожател на красивия пол, Дакито не си позволяваше да бъде любезен към жена си и не я зовеше никога по име. Това му идеше някак принуждено и неприлично. Откак се беше венчал с нея, сиреч от десет години и два месеца, той ни един път не беше ѝ казал Петро? (Тя се викаше Петра.) Когато хоратуваше със Стойка за нея, той заместваше името ѝ с местоимение.

– Стойко! Кажй ѝ нека доде тука! – Кажй ѝ да не пресолява чорбата!...

Но пред вънкашни хора той употребяваше други изражения.

– Пратих на „децата“ да сготвят малко рибица. Трябва да си ида веки... късно, знайш, „децата“ се плашат сами вечер... Да те пази бог!... (Забелязвам, че Дакито нямаше още чада.)

Пред началника той се изразяваше още по-уважително за съпругата си.

– Да, господине, фамилията е малко трескава...

И тъй жена му, на неговото повикване, се явяваше тоя си час на прага.

– Направ кафе! – казваше строго Дакито.

– Я подай табакерата и донеси един о́ген! Кажй на она обесник да упира хубаво гебрето и да ми занесе кундурата да я закърпят, ако той няма време... Козето месо тлъсто ли е? Направ ми днес попска яхния... чесьн повече... чесьнът държи хладно... За оногова сготви коприва... Малко шарлаган... копривата е тлъста таз година... Димо Церовченино доходо ли тая заран? Кога доде, зъмни от него, каквото носи, и му кажй да чака при оборо!...

И Дакито се изкашляше пак и дърпаше с неизразимо услаждане цигарото. После ставаше из леглото си, бос, гологлав, по бели гачи и наметнат, отиваше да седне на одърчето, що е на двора, за да си пие кафето, като гледа към облаците.

Защото Митрофан Дакито обичаше природата.

Но тая заран той не следва правилото си. Мисълта за ревизора изведнъж пак му доде на ума. Той се смути и зафана да си мърда лявото

ухо, дълбоко замислен; той мислеше, това не беше ли сън? Истина ли е, че ревизорът е дошъл? Истина ли е, че вчера ходиха с дядя Ивана на Вакуфския хан и се представиха на ревизора? Той си припомни всичките подробности, брадата, шапката, кокардата на ревизора. Припомни си всичко това и две капки пот се проточиха по челото му. Ах, да би било сън! Какво ще го прави ревизорът? Как ще го изпита той? Как ще му отговаря Дакито? Дали е лош тоя ревизор? Вчера той така приятно му се усмихваше... И как сладко казваше: „Господин Дякович!“ Какъв добър човек... Ами ако ревизорът бъде някой проклет?... Ако го изпъди от служба? Боже мой, какво ще каже тогава Бейката? Ще му каже: Кир Митрофане! Мястото ти в Донювото кафене стои още празно, заповядай, пак е твое!... А какъв е поразен тоя Бейка! Особено когато се напие! Ами Иванчо Добрутото? Когато му каже: Господин Даки, заповядайте, починете си малко тука... при кромида... не бързайте за село!... Как ще ги разправи тогава! Па, освен туй, как ще се среща вече с хората? Всички ще викат: Прасето го пратиха да пасе!... А той имаше толкова завистници! Той забрави в тия дълбоки размишления да допуши цигарата си и никак не излезе навън, за да си пие кафето на одъра. Той се оми надве-натри и когато жена му влезе в стаята, за да му даде изстиналото кафе, той я изгледа грозно и извика:

– Остав ме!

– Ами изпий си кафето!

– Остав ме ти, мари! Тебе казвам...

– Ами че кафето... тъй ще изстине... Какво да го правя? – викаше нежната съпруга.

– Омий си очите с него!

– Ами!

– Остав ме!... Сега само твое кафе ще мисля!... Дошъл е ревизор, а тя иска разговор... – Дакито я погледна внимателно, за да види какво впечатление ще й направи римата. – Пхю! Остав ме! Стойко! Стойко бре!... Викни го, мари! Где е той? – разрева се раздражен Дакито.

Съпругата му се уплаши. Лицето на Дакито земаше повече и повече застрашително изражение. Бръчките му се увеличаваха, изправяха по челото и лицето му, обикновено кръгло, като пълна месечина, зе да става дългнесто. Такова то беше, когато преди две години я би с точилката, защото беше си подала ръката на Христия Петровича, който им беше дошъл на гости. Съпругата, за да предвари повторението на всяко стълкновение между нейния гръб и мишците на мъжа си, благоразумно се оттегли в килера, като остави чашата с кафето на прозорчето, за да го

изпие Стойко, когато наиде време.

Стойко се яви.

– Тичай! Иди викай дяда Ивана – викна Дакито, като си обуваше десния крачол на панталона.

Мисълта, че ще може да се разговори с Ивана Аспазиевича Дормидолски, го поуспокои малко. Той имаше кому да изкаже страховете си и да иска помощ и съвет. Пръв път в живота си негли Дакито чувствуваше тъй добре всичкото величие на приятелството.

Уви! А в туй същото време Иван Аспазиевич Дормидолски се качваше по стълбите на Вакуфския хан с поразителния рапорт в пазвата си.

IX. глава

Вратията се бутна.

Вместо дядо Ивана, влезе Рачо Бейката с книга в ръка.

Дакито го посрещна намръщено.

– Добрутро ти, кир Митрофане, ето прощението за Кирка Айряна, дето ме настъпи на честта – каза Бейката, като смигаше често.

Той беше пиян.

– Занеси го в судо! – каза Дакито, като поимаше прощението. – В судо се гледат такива работи... Пхюй каква дълга жалба! Гаче е житие-то на свети Пантелеймона, гдето ни го четеше Канджата, и от четирите страни написано, и то за една кукла от дрипи... Дядо Иван го е писувал цяла нощ. Пхюй май из песоглавец. Е, какво искаш сега? А?

– Да го прочетеш, кир Митрофане, да прощаваш, аз съм малко пиян, но аз ти го донесох да го прочетеш, та като го прочетеш, каквото пише, да видиш дали не пише криво... Дядо Иван е учен човек, но челяк сè грешил... Цар Соломон и той беше согрешил... Едно време беше измамил с мудрост и запрял в една стомна чумата, па й рече: Господи, прости ме, согреших!... Вземах жената на пророк Гедеона, гдето беше фъркнал на седмото небе... И той беше цар я... премудрий Соломон... та ний ли няма да грешим? Прощавай, че съм малко пиян... християния!...

Докато Бейката преговаряше тия библейски възпоминания, Митрофан четеше жалбата с голямо внимание. Той повече и повече впиваше очи в книгата, която трепереше в ръцете му. Скоро лявото му ухо се размърда силно и той, като фърли поглед на подписа, извика с гръмоуен глас:

– Кой ти даде това?

– Булката на дядо Ивана... фърли ми го из прозореца.

Дакито гледаше прехласнат на Бейката.

– Булката ми го даде, кир Митрофане – повтори благодушно Бейката и тупна с крак.

– Ами тук Дормидолски!

– А?

– Дормидолски подписа!... Дядо Иван подписа се е тука... това е за мене!

– Е, той го за тебе писува я... Аз да знаех да пиша, досега щях да

стана калугер в Лясковския манастир... санким да знаех да пиша и да не беше жената...

Дакито прочете пак една част от рапорта.

Изведнаж той съвсем побледня, къдравата му коса и подстриганите му мустаци щръкнаха и той отпусна рапорта, като погледна към Бейката с такъв страшен поглед, с такъв поглед, щото той помисли, че Дакито ще заповяда на Стойка да го запре в обора, задето е утрепал свинята на Кирка Айряна.

Страшното откритие поразя Дакито.

Той разбра измяната на дяда Ивана.

Той рапорт беше назначен да се връчи на ревизора.

Не напразно тая нощ Дакито сънува, че скачаше от Пискюллиева-Канара и когато се събуди от потресението на удара, той си намери главата, отишла под лавицата.

– Магаре-човек! Предател! Поганска вяра!... В черква не ходи никога!... Папищашин и скот бесарабски! Песоглавец проклет и сатана галилейска и Юда искариотска! Ах! Да имах една пушка! Не! Пушка не трябва!... Дайте ми бича... Стойко! Не! Бичът не бива! Аз ще му оскубя брадата! Предател и враг човечески! Да прави рапорто против мене!... Чакай ти, песоглавец безчестиви! Да видим кой е сега консерватор!

Всичката тая буря от слова и проклетия (Дакито не знаеше да псува! Само проклинаше! За което жена му много се сърдеше и му казваше, че той не прилича на мъж, а проклина като поп Кона Канджата) из най-напред зачудиха Рача Бейката, после то помисли, че Дакито ругаеше Кирка Айряна, а най-после му се стори, че Дакито иска да се спусне въз него, за да го удуши. За да избегне възможността на такава една неприятност, Бейката офейка из вратнята, без да дочака да узнае право ли е писано прощението.

Никога Дакито не беше дохождал в такова едно изстъпление! Всичката му душа се възмушаваше при самата мисъл за дяда Иван, с когото толкова пъти беше ходил на лозята фамилиарно, с когото един път бяха се заедно катурнали от колата в една локва, с когото бяха почти неразделни, на когото беше простил тъй великодушно седемдесет и два гроша, на когото бе изповядал най-скритите си, най-задушевните си политически убеждения, щял сега да го издаде на ревизора, да го нарича прасе и да го обвинява в „гъсковизмания“ и в законеправдие в съдилището... Това как и да е може да се преглътне, човекът грешен... но това, което е нетърпимо, то е да го именува „консерватор“! Лъжа! Чиста

лъжа! Дакито консерватор!... Не! Такава подлост изискваше отмъщение! Какво да му направи? Да го вика на съд за тая работа беше неблагодарно. Там се споменуваше за работи, които по много причини Дакито имаше интерес да се потулят. Да иде при ревизора да се оплаче, не идеше, защото не знаеше руски, както тоя разбойник Дормидолски, а между това, дядо Иван не трябваше вече да живее на тоя свят!... Как да го унищожи!

Дълго време мислй Дакито за начина, по който да си отмъсти на дядо Ивана. Той подпря глава с ръцете си и стоя в това неподвижно положение четвърт час. Нютон не е правил такава силно умствено напрегане, когато е откривал великия закон за всемирното теготение. Жена му, която от виковете му беше се спотаила в килера, поглеждаше плахо-плахо из една дупка върху позата на учен, която имаше сега съдията. Стойко се върна и обади, че дядо Иван излязъл от тях си. Но Дакито не го чу. Дакито продължаваше да мисли. Изведнаж злобна радост огря лицето му.

– Стойко! Донеси ми джюздано, дето стои окачен на вратата!

Стойко донесе джюздана.

Дакито го разтвори, извади из него много вехти и пожълтели книжа, разгъна няколко, други прочете, други никак не отвори и най-после самодоволно изръмжа и изтегли една книга, която бързо зе да чете.

А тая книга съдържаше приятни неща.

Защото лицето му светна от дива радост.

Това беше една тъжба против Ивана Аспазиевича Дормидолски, който бил отсякъл и изгорил черешата на Абдул Нуха тая зима. Но от приятелство Дакито беше оставил това прошение у дома си. Не беше работа за една череша, и то турска, да се разделя с един стар приятел.

Но сега това прошение послужи като оръжие за отмъщение на Дакито.

Той реши незабавно, утре даже, да тури Иван Аспазиевича под съд.

– Той е убиецът! – казваше си Дакито. – Той е убил една череша... едно создание божие... едно живо нещо, гдето е расло и големяло с години, и то сущо като човек... И песоглавецът го е пресякъл, заклал, утрепал, убил го, свършено. А законо пише, че който убие някого... но после ще четем законо... Ей, песоглавецо, изгубен си, няма те веке!

Дакито си спомняше, че в турско време за утрепване куче или пресичане дърво турците куршум теглеха и законът ги оправдаваше. Значи, законът допуска смъртно наказание за отсичане чуждо дърво, а особено една родовита череша; значи, на Дормидолски е спукана работата;

значи...

И като се обърна към жена си, която в това време минаваше из двора, той каза съобщително:

– Ех, ти, чуйш ли?... няма го веке.

Тя зяпна към него в недоумение.

– За песоглавеца ти казвам, за песоглавеца! Утре ще бъде обесен на мегдана, пред полицията!

– Хааааооо! – изви чувствителната съпруга – клетият дядо Иван!... Ами булката какво ще стане?

Но Дакито, без да отговори на човеколюбивото питане на жена си, сгъна тъжбата, тури си шапката, като я сви на върха, и излезе из вратнята.

Той отиваше на съдилището, за да се съветва със секретаря си относително турянето под съд дядо Иван и незабавното му обесване на мегдана пред полицията.

Х. глава

На другия ден заранта Иван Аспазиевич Дормидолски получи такава призовка от съдилището:

„Господ. Иван Дормидолски, именуем песоглавец се приглас. Да се яви на 4 Май по 3 сахато ала турка пред мир. судия обвинява се в убийство и да отговори 3 Май 188... град Б... Мир. Судия Митроф. Дакито.“

Призовката беше написана саморъчно от Дакито, който, при всичките възражения на секретаря си, беше настоял да се гледа на престъплението на дядо Ивана като на убийство и в тая смисъл сам беше направил призовката.

Скоро всичкият град гръмна от това известие. Навред се хортуваше само за скарването на Дакито с дядо Ивана. Мълвата тълкуваше по своему причините на това страшно нещо. А кого беше убил дядо Иван? Всичките се питаха и дигаха рамене.

Когато дядо Иван прочете призовката, най-напред не повярва очите си. Той помислил, че Дакито се подиграва с него. Защото той още не беше усетил злощастната си погрешка. Той не беше съгледал, че държи в пазвата си не поразителния рапорт против Дакито, а невинната жалба на Бейката (той не беше успял да я даде на ревизора, който същата вечер, не се знае защо, беше заминал за друго място). Той прочее не знаеше, че рапортът се намира в ръцете на Дакито. Ето защо той се смути толкова от това неприятелско поведение на Дакито. Дали Дакито не е помирил работата? А отгде ще помирише – казваше си той. – Но още по-страшно беше обвинението, което ненадейно фърляха против него. Обвиняват го в убийство! Кого убил! Как убил? Що значи това? Наистина дядо Иван винаги е минавал за юнак и даже беше участвувал в Сръбската война, но той нямаше да му тежи на съвестта никое убийство, освен закалянето на седем кокошки и един вол, от които първите беше откраднал от един пуст двор в Княжевац, а втория беше земал плячка. Неговата кръвожадност не се простираше по-нататък. Да, той беше се фалил един път в Доновото кафене, че бил съсякъл във време на турското бягство един арабски паша, три аршина висок, на когото бил задържал сабята за трофей, но това го не вярваше никой, а най-малко той. Дали не беше това причина, дето го обвиняваха в убийство? Някои турци, види се... Но той можеше, без да лъже, да се закълне сто пъти в съдилището, че

наистина е лъгал! Той позна, че както някога в Бесарабия, при кишиневския изправник, тъй и сега, е жертва на своето необуздано славолубие – единствен сериозен недостатък на дядо Ивана.

На заранта прустът пред съдилището беше пълен вече с публика. Всички очакваха с нетърпение появяването на дядо Ивана. Разни слухове се носеха за него. Едни казваха, че той бил утрепал евреина Сабаха, който се намери лани в планината обран и съблечен. Това се доказвало от присъствието в дома на дядо Ивана на едни еврейски шалвари, които даваха голямо съмнение да са шалварите на убития Сабаха, при всичките уверения на дядо Ивана, че те са от плячката! Друго едно обстоятелство, което служеше за подкрепление на горното предположение, беше голямата вражда на дядо Ивана против еврейското племе, против което в началото на окупацията дигна кръстоносен поход, с цел да разграби с тълпата дюкените израилски, но понеже сполуката на тая велика цел се парализира от кнutoвете на половина рота казаци, то дядо Иван, за да си отмъсти колко-годе, начъртаваше кръстове по вратните на еврейските домове, колчим му паднеше случай. Други уверяваха, че той бил убил новороденото отроче, което сводницата Цана Руменкина беше оставила нощем пред вратата му, кой знае защо. Върху това последно събитие циркулираха разни истории, недотам благоприятни за целомудрието и съпружеската вярност на Ивана Аспазиевича Дормидолски... Наконец други, по-догадливи, доказваха, че работата се касаела за утрепване не на човек, а на свинята на Кирка Айрянът и отговорността на Бейката дядо Иван нарочно зел въз себе си, за да има сгоден случай да изкаже по-бляскаво всичкото си красноречие и адвокатско изкуство. Тия разни слухове и догадки още повече правеха да расте любопитството на навалищата, която тоже растеше на всяка минута. Най-подире дядо Иван се показва из стълбата. Общо мълчание се възцари. Всичките обърнаха очи към него. Той беше облечен в непременно то си бесарабско палто. Той беше смутен и уплашен, но благодарение на всепокриващата му брада тия недостойни чувства не се съзираха на лицето му. Само очите му играеха и носът му, одлъгнял още повече, стърчеше във всичката си големина, удивен за това голямо внимание, което оказваха на стопанина му. Почти в същото време се подаде и обвинителят Абдул Нух. Вратата на съдилищната стая се отвори тогава и дадоха проход на двамата съдещи се. Навалищата нахлу подир тях.

При една дългнеста, четвъртита, покрита с черна мушама маса седеше на стол мировият съдия. Валчестата му глава гледеше неподвижна и горда към публиката. Той не фърли ни един поглед на Ивана

Аспазиевича Дормидолски. Физиономията му беше решителна и неумолима. Той не беше мигнал цяла нощ и процесът на Ивана Аспазиевича Дормидолски беше му предал такава енергия, такъв огън! Това ли беше оня крогък Даки, който тъй невинно гледаше пред себе си и отговаряше тъй сладко-чувствително: „благодарим“ на всяко едно поздравление! Това ли беше вчерашният изгубен, умоляващ Митрофан, на когото съдбата зависеше от едно мръдване на носа на дядо Ивана? Седнали да казват някои, че самолюбието не правело велики хора!

Най-после той подигна очи и погледна дядо Ивана.

Възцари се съвършено мълчание.

Дядо Иван, до вчера тъй влиятелен и самоуверен пред Дакито, сега почувствува, че трепери от сътресение под тоя студен съдийски поглед.

Лявото ухо на Дакито се замърда.

– Приближи! – каза той.

Дядо Иван се приближи и се поклони.

– Какво се зовеш по име? – попита съдията.

– Иван Аспазиевич Дормидолски, слугата ви! – отвеща дядо Иван с треперлив глас.

– По фамилия Песоглавец... добро... На колко си години?

– Тридесет и две години.

– От коя вяра си? И в коя черква ходиш?

– Православной вери и християнско́й религии – каза дядо Иван твърде уместно.

– А народ какъв си?

– От възродителната България, Ваше Правдолюбие!

– А художество какво имаш? – продължаваше да пита Дакито по реда, който му беше показал секретарят.

– Понастоящему адвокат судебний, а по-напред служил в Бесарабията и участвувал в Сърбия – отговори внушително дядо Иван.

– Ти си извършил убиство в лозето на Абдул Нуха... Ето го тук... А? Отговори!

– Не съм... лъжа е, Ваше Правдолюбие – отговори дядо Иван доволно, изкусно.

– На осемнадесети февруария.

– Не съм, Ваше Правдолюбие, шега е...

– И си го пресякъл с брадвата...

– Никак не, Ваше Правдолюбие, то го за смях казах.

– И си го докарал през нощта у вас!

– То е лъжа... Как може! Да уплаща жената...

– За да го гориш на оген... без правда...

– Лъжа, Ваше Правдолюбие, лъжа, клевета и доношение зловещно!... Във възродителната България, гдето има свободно слово... как може?...

– А кой ти даде право?... Питам те сега, отговори! – пресече го съдията.

– Ваше Правдолюбие! Аз не съм го убил... а само се шегувах по случайности... и когато казвах за арапски паша... то не беше истина, защото как може да има арапски паша и то три аршина долог?... От кое-то заключаю, че това е злоумишлено клеветение противу меня... от завистници и врагове мои... Защото, гдето го казах, то беше суца шегя приятелска; и аз, че не съм убил до днеска ни муха, ни мравка божия, както мога да засвидетелствуя със свидетелство точно и правоверно... А главное доказателство, че аз нямам желание да убийствувам, това по справедливости, да кажа, че аз в сръбската война не убих един черкезин, що беше паднал в праха близо до Княжевац; напротив, обадих го на доброволци, та тий го премахнаха!... Защото аз на никоя душа грехо не бера... И гдето съм говорил, че съм вземал сабля негова, то беше за смях и не беше достосправедливо... Защото Ваше Правдолюбие, както може всеки да се убеди, аз досега никой не е видял у мене гореказаная сабля, която, като несоществующа, не съм зимал от никой арапски паша. Кое-то показва, че съм совершенно невинен и оправдан по справедливости... И достопочитаемий Абдул Нух, който чест има да ме обвинява незаконооснователно пред почитаемо суд, нека се закълне в пророк Мохамеда, който се родил в Мека, на когото се молят всите мохамедански вери от мечетьо – нямам нищо против тях – всякой е должен да запази своята вяра, – ако он, казаный Абдул Нух, ме е видял, кога съм закалял арапски паша, което е съвсем неистенно и е лъжа поганска, извинете за мое виражение и сожаление. Аз съм го само за смях казувал това и не съм нудил никого да го вярва вточности, както го доказах на Ваше Правдолюбие...

Абдул Нух гледаше очуден на дядо Ивана. Той трудно разбираше неговия изкусен език. Но когато чу дядо Ивана да говори все за някой арапски паша и за Мохамеда, той се раздразни и извика:

– Какъв арапски паша мешаш тука! Черешата ми, черешата ми, дето я дядо ми посадил, ти нали я отсече? Ти нали я закара с колата на Стойко у дома си през нощта? И я изгори на огено? А? Каква паша и шикики микики? Черешата ми!...

Публиката, която досега беше в недоумение от тоя странен съд и се

удивляваше на красноречието на дядо Ивана, фана най-после тихо да бърбори и да киска от направлението, което вземаше прението.

– Ваше Правдолюбие – подзе пак дядо Иван, – достопочитаемий Абдул Нух, присъствующий здес, който иска с друго клеветение да ме обвини... което аз по никой начин не възприемлям... Защото, първо: неговата череша той няма свидетели да съм я отсякъл още... Защото, как може той, казаний Абдул Нух, или друго лице случайно, да е видяло, че съм отсякъл черешата, която му беше в лозето, понеже е било мрак и невидимо, от което произходи, че по судебним порядком, той, казаний Абдул Нух, совершенно клеветнически ме обвинява, както и за закаляние арапскио паша, за което никакви свидетели няма и е лъжа, поганска... Извинете за мое виражение и сожаление... Но ако и да предположим, по случайности, че съм отсякъл гореказаная череша, което отнюд не е истина, за което мога клетва да произведа, давай да посмостру берлинскио контракт (при тия думи дядо Иван се поклони), който уверява законносправедливо, че всичките турски имущества движими називаеми и недвижими очевидно принадлежат на жителей туземних... сиреч на възродителната България... Защото, как може иначе да бъде, когато примерно сказати, и Ваше Правдолюбие три месеца точно горите турецки дровеса, според берлинскаго контракта (при тия думи дядо Иван се поклони). И достоуважаемий Абдул Нух, който е турецкая скотина... извинете за мое виражение и сожаление... е мерзавец по справедливости, защото не само че няма либералски убеждения, но е още и консерватор настоящий и двигател противозаконний!...

При тия думи Дакито се намръщи, челото му стана на дипли.

– Изскочи надвор! – изкряска той.

– Ваше Правдолюбие, позволете... Аз, който съм служил в Бесарабия и участвувал в Сърбия, както е удостоверено вече... – фана да говори дядо Иван, като си закопча палтото.

– Надвор! Надвор! – викаше съдията и показваше на съдещите се вратата.

– За оправдание мое... Ваше Правдолюбие, имам чест да ви явя... – каза дядо Иван, като си откопча палтото.

– Остав ме!... Судо ще реши!... Судо знай!... Надвор! Решение ще пиша.

Но дядо Иван, който беше человек с голямо самолюбие, не искаше по тоя начин да го изтласкат из съдилището, додето не бъде осигурен за едно благоприятно решение. Това беше жизнен въпрос за него. От една страна, щеше да се пофали на жена си, че „Прасето“ не е можал да каже

„копче“ пред него, а от друга – да придобие още по-голям авторитет на изкусен адвокатин. Па освен това беше срамотно да се остави да го надвие, него, Ивана Аспазиевича Дормидолски, някой си Нух-дурак. Той, който беше излизал пред толкова ревизори и в Бесарабията, и във възродителната България, който в Сърбия беше почерпил един път Черняева с неготинско вино и беше му показал пътя за едно село, който знаеше толкова езици, дори и маджарски, за което насмалко щяха през войната да го направят драгоманин, ако един мерзавец еврейин-маркитантит, комуто дядо Иван беше се представил за бердичевски гражданин, не беше го набедил пред полковника, че му откраднал стоката, което беше цяла история – какво ще кажат хората, ако би да го осъди Дакито и на двайсет и четири часа затвор, макар и не в обора, както стори началникът с Бейката, и то защо? За една гнила турска череша! Тогава, Дормидолски, де остана твоята слава? Не! Това по никой начин не трябва да бъде! Прочее той, като се навъси внушително, тури си ръката на гърдите и каза развълнувано:

– Господин судия! Внимавайте... преди да произведете убийство върху моята чест, а честта е най-драгоценна вещ в живото човечески, както е казал някой философ, помислете зрелоумствено, че Дормидолски има чест... и че Дормидолски съхранява тайни някои акти, сиреч, касателно за ваша личност, да...

И умната му брада трепереше от вълнение и гренадерът му побеля.

Дакито разбута угрозата и скокна чевърсто от стола си.

– Как смееш?... Ти, безчестивий! Надвор! – закряска той и затупа с крак разярено.

Но дядо Иван направи вече първата крачка. И като взема още по-решителен вид, фърли недоверчив поглед към Абдул Нуха, който държеше вратата за брънката, готов да избяга при първа опасност, пристъпи по-близо до съдията, навъси се още по-страшно и каза на Митрофана по руски, за да го не разбере турчинът:

– Я рапорт буду вручати... в первопрестолний город, если присудиши противу меня... за гускозимания и законнеправдия, произведенния честним вашим лицом... Я рапорту буду вручати... в кармани имеем его!

И дядо Иван тури ръка на палтото си, дето стоеше поразителният рапорт.

Дакито кипна. Нямаше вече спасение за Дормидолски. Той бръкна в пазвата си, извади една хартия, разгъна я с треперлива ръка и показа я отвисоко на дядо Ивана, като го гледаше право в очите и викаше: Да, да,

да? Да, да, да?

Дядо Иван позна веднага рапорта си. Той прочете отдалеч саморъчния си подпис: Дормидолский, написан с убийствено едри букви.

И побледня като платно.

Догава Дакито избухна:

– Я буду вручати рапорто!... Я буду вручати рапорто!... А я тебя буду прати на чорто!... Надвор! Папищашино! – извика Дакито.

Дядо Иван, поразен от това неочаквано откритие, щеше да извика: Ваше Правдолюбие! Шега приятелска... – но изведнъж езикът му се сплете: той не напипа вече копчето на палтото си, което беше се откъснало. Напразно ръката му машинално пак се опита да закопчи копчето! Ах, нищо нямаше! А трябва да се говори! Боже мой, как често съдбини-те на човека висят на конец, който държи едно копче о палтото.

Но в това време вратата се отвори внезапно и една напукана и нечиста ръка го изтегли грубо за палтото навън.

– Пиши! – каза повелително съдията на секретаря си тогава.

Секретарят гледаше с недоумение.

– Не!... Остав!... Дай аз ще го напиша, решението – каза подир кратко замислюване Дакито и седна с шум на съдийското си място.

И фана да пише.

Страшно му мърдаше лявото ухо!

Вън, на пруста, беше още по-голямо множество, защото съпругата на дядо Ивана, която беше се научила в къщата на Дакито от жена му, че мъжа ѝ щели да го обесят, в уплашването си беше фукнала бежешком из улиците към съдилището с разплакани очи, с разпусната коса и с червената рокля с жълти лози, преправена от шалварите ѝ. Минувачите, които я срещнаха в такова интересно положение, върнаха се от пътя си и я последваха. Иванчо Добрутрото, голям охотник за новости и вълнения, препречи стола на вратата на лавката си и тичешком тръгна към съдилището. Рачо Бейката в Донювото кафене беше разказал вече подробно как е работата и разтъкувал, че дядо Иван е станал магесник, понеже в прошението при неговото име било записано и името на някоя галилейска сатана мордиборска, за което кир Митрофан щял насмалко да го удуши, него, Бейката... Но Нистор Лигата, като прекъсна играта си на табла, направи Бейката простак и му каза, че той не отбира нищо, че сатана мордиборска няма, а трябва да е Дормидолски – влашкото име на дядо Ивана Песоглавеца. Но Бейката, който беше живял в Турну-Мугурели пет години, обяви, че няма такова влашко име и че Нистор Лигата е цял добиток. Лигата щеше да отговори, когато видяха из прозореца

много хора, що минуваха през мегдана тичешком, и всичкото общество от Донювото кафене настава, за да излезе. Бейката допи няколко капки ракия, що оставаха още в чашата му. Лигата затвори таблата с трясък, за което го изпсува Никола Стефата, който печелеше играта. Всичкото кафене се изгърколи надолу из стълбата. Всички отидоха към съдилището... Прустът пред съдилището вече гърмеше цял от многото тропотения и гласове. Дядо Иван утешаваше жена си, която плачеше и молеше мъжа си да не дава да го бесят. Това и той сам не желаше по никоий начин, защото имаше силно желание, подир съдбата, преди да тръгне за първопрестолний город, да удари на жена си осем юмука бесарабски, загдето от глупостта си вместо прощението дала рапорта на Бейката, който го дал на Дакито... Малко по-нататък гръмогласно се караха Рачо Бейката и Кирко Айряна заради свинята, която през миналата нощ Бейката, спомогнат от жена си, беше завлякъл пред вратнята на Кирка Айряна, което нещо отричаше впрочем и отгоре още си искаше честта от Айряна. Те в разгара си бяха се опитали два пъти да насилят вратата и да влязат при съдията, но Пенко жандаринът беше геройски отблъснал тоя двукратен шумр. Навалицата шумеше и очакваше нетърпеливо да се отворят вратата. Любопитството й растеше на всяка минута, защото от Абдул Нуха се научи, че Иван Аспазиевич Дормидолски и съдията се карали по руски в съдилището!

Вратата се отвори.

Пенко жандаринът извика дрезгаво:

– Дядо Иван и Абдул Нух!... Хайде!

Множеството влезна и то подир тях.

Дакито седеше при масата с една книга в ръце. Едри капки пот шуртяха по меснатото му почервено лице. Защото той никога не беше писувал и мислил толкова много. Той беше имал упорита препирня със секретаря си, който казваше, че дядо Иван не е убийца, а само разрушител. Но Дакито възразяваше, че разрушител и убийца се едно са, и не отстъпваше, както винаги, от своето мнение. Той погледна право в очите Ивана Аспазиевича Дормидолски и се изкашля.

Общо мълчание.

Дакито стана и зафана да чете важно:

„Судебно решение на мировой судия в город Б. 4-го май 1880 года по четире сахата, както следова:

Иван Аспазиевич Дормидолски, по фамилия Песоглавецо, който е совершил убийство над черештата на Абдул Нуха, мусулманской вери и жител от город Б.

И понеже тая череша не е била негова, а чужда;

И понеже я убил с топоро си;

И понеже убийството е станало ноще;

И понеже има хайдушко лице и безчеловеческа брада, което е доказателство, че той е сумнителен човек;

И понеже от петнаесе години не си плаща борчо и пише безчестиви рапорти;

И понеже е подозревателен още в обийството на Сабах Евреина, според едни шалвари, които са доказателство матерно...“

– Материално! – поправи го секретарят. „И понеже законо за обийство доброволно и временношно наказва се сос смертний казни; решавам:

Иван Аспазиевич Дормидолски, жител из город Х., по фамилия Песоглавецо, да биде убесен!“

– Стражар!

Всичката публика издаде тогава един шум от ужас.

– Как може?... Протестирам!... Според конституцията!... Шчо?... Аз, син на възродителната България!... – викаше отчаяно Иван Аспазиевич Дорлшдолски, но Пенко жандаринът и съдебният разсилен не го оставиха да каже повече нещо за своите родствени отношения с „възродителната България“ и го изтеглиха за палтото навън.

Публиката излезе с голяма глъчка. Чуваха се гласове уплашени: „Ще го бесят!“, размесени с бурния смях на окръжния врач и с гръмогласните протести на Ивана Аспазиевича Дормидолски против Пенка жандаринът, който го влачеше из стълбите...

Пловдив, 1881 г.

КРАЙ

Източник: Словото
Набиране: Надежда Владимирова

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/3763>]